

Sünnetin Kur’ân ile Eşitlendiği İddiası Üzerine Bazı Mülâhazalar

Şemsettin KIRIŞ*

“Some Considerations on
the Alleged Equalization of
the Sunnah with the Qur’an”

Abstract: In religion, orders and prohibitions are formed by the will and choice of Allâh. The source of legitimacy in religion is God’s choices about human beings. Religious legitimacy cannot be equated with human preferences. In religion, God’s choices regarding human beings are respected. People’s preferences about people are not respected. Because in religion, the authority to give preference to the flow and arrangement of life is given to Allah. There is no guarantee of ‘one way’ understanding of any text, including the Qur’ân. All texts can be understood in more than one way. For this reason, religious texts cannot be equated with ‘religion’. To equate religion with the text is to detach it from life. Revelation cannot be equated with the sum of divinely inspired sentences and phrases. Revelation is God’s intervention in people and history. Just as the thing that holds the bees in the hive together is the revelation, the thing that keeps people together in a place is the revelation. What holds people together in a Muslim society is halâl and harâm sensitivity and values. The effects of revelation, intervention in society and history. It is not limited to the life of the Prophet, it will continue until the Day of Judgment. The acceptance or rejection of the divine, divine measure based on revelation is a serious point of divergence regarding faith and denial. There is ‘measure’ in Allah’s Kitâb, too. There is ‘measure’ in the Sunnah of the Prophet. The book of Allah teaches the theoretical and fixed part of the divine measures, and the Sunnah teaches the practical and dynamic part. Religion cannot be equated with religious texts. Texts are not the only mode of transmission of religion. The claim of equalization about Sunnah is not just not understanding the Sunnah at all. It is not understanding the first proof of Islam. Are the Book and the Sunnah separate things so that they become equal? Islam is the rejection of man’s equating with God, and the absolute acceptance of God’s choices about man, excluding them from any kind of negotiation. The solution to the crisis of religious legitimacy brought by the modern age is not to tie legitimacy to individual preference. It is the acceptance of practices determined by a divine choice and conveying this as a powerful message.

Citation: Şemsettin KIRIŞ, “Sünnetin Kur’an’la Eşitlendiği İddiası Üzerine Bazı Mülâhazalar” (in Turkish), *Hadis Tetkikleri Dergisi (HTD)*, XX/1, 2022, pp. 27-45.

Keywords: Kitâb, Sunnah, Equalization, Tawhîd, Society, Law.

* Dr. Öğr. Üyesi, Kastamonu Üniv., İlahiyat Fak., Hadis, KASTAMONU,
semsikiris@hotmail.com

ORCID: 0000-0002-1226-9811

Geliş: 22.04.2022

Yayın: 30.06.2022

I. Giriş

Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre eşit, “yapı, değer, boyut, nicelik ve nitelik bakımından birbirinden ne artık ne eksik olmayan iki veya daha çok şeye” denilmektedir. Eşitlemek de ‘eşit duruma getirmek’ anlamına gelmektedir. Eşitçilik ise “insanların özellikle hukuk, siyaset ve ekonomi bakımlarından eşitliğini isteyen öğretilerin genel adı, müsavatchılık” olarak ifade edilmiştir.¹ TDK sözlüğüne göre ‘ayırım’ ayırma işi ve tefrik anlamındadır. Ayrımcı ve ayrımcılık sözcükleri ayırma işini yapanı ve yapmayı ifade eder. Pazarda meyve sebze seçmeye de ayırma denir. Renkleri birbirinden ayırma göz sağlığı belirtisidir. Tatları birbirinden ayırma, tat alma duygusunun sıhhat belirtisidir. Eşitliği ideoloji haline getiren söylem, kendine bu kelimeyi zıt kutup ilan ederek mütemerrid bir iddiaya dönüşme eğilimi taşımaktadır.

Son zamanlarda İslam’ın ilim geleneğinde sünnetin Kur’an’la eşitlendiği iddiasının akademik toplantılarda da dile getirilmesi dikkat çekicidir. Eşitleme ideolojisi ilahiyat alanına da sıçramış görünmektedir. İslami ilimlerle uğraşanlara ‘eşitleme’ kelimesini bu kadar uluorta kullanmak yakışmamaktadır. Bu çalışmamızın mihverini ‘Sünnetin Kur’an’la eşitlenmesi iddiası’ ve ‘dinen eşitlenemeyecek şeyler’ teşkil edecektir.

II. Sünnetle Eşitlenme İddiası Bağlamında Allah’ın Kitâbının Anlaşılması

‘Kur’an ve sünnet’ modern bir kullanımdır, son elli yılın ötesine gitmez. Mesela muâsır âlimlerimizden Yusuf el-Kardâvî’nin bir eserinin adı *Fıkhu’l-ğimâ ve’l-mûsikâ fi dav’i’l-Kur’âni ve’s-sünne* adını taşımaktadır. Kur’an ve sünnet ışığında mûsikîyi fikhî açıdan inceler. 14 asırlık İslam geleneğinde Kur’an ve sünnet değil, kitâb ve sünnet kullanımı ilim erbabının daha çok tercihi olmuştur.² Şer’î hükümlerin genel kaynakları kitâb, sünnet, icma ve kıyastır denilmiştir.³ Eşitleme, İslam miras hukukundaki ‘eşit paylaşırma’ anlamına gelen teşrik (التشريك) kavramını hatırlatmaktadır. Vefat eden bir kadının çocuğu bulunmuyorsa, kocası, annesi ile birlikte baba ve ana bir kardeşleri ile ana bir kardeşleri bulunuyorsa, kocası mirasın yarısını alır. Annesi altıda birini alır. (Anne bir) kardeşler mirasın üçte birini eşit olarak paylaşırlar. İçinde belirli bir oranda eşit paylaşım bulunduğu için bu hisseye ‘el-ferîdatü’l-müşerrake/ortak hisse’ denir.⁴ Bu kavrama eşit hisse anlamını verebiliriz. Çünkü Nisâ suresinin 12. âyetine göre çocuksuz vefat eden kimsenin (kelâlenin) anne bir kardeşleri bulunuyorsa mirasın üçte birini eşit paylaşmaları gerekmektedir. Nisâ suresinin 176. âyetinde ise

¹ Şükrü Halûk Akalın vd., *TDK Türkçe Sözlük* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları) (Erişim 16 Ocak 2022), “Kitapsız”.

² bkz. Şemsettin Kırış, “Yeni Sünnet Tanımları Bağlamında Sünnet-Dindarlık İlişkisi Üzerine Bazı Mülâhazalar”, *Hadis Tetkikleri Dergisi* 15/2 (2017), 18.

³ Yusuf Şevki Yavuz, “Delil”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 9:138.

⁴ Ebû’l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed b. Muhammed b. Abdurrezzâk el-Bilgrâmî el-Hüseynî ez-Zebîdî, *Tâcu’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs* (Beyrut: Dâru’l-hidâye, ts.), 27:327.

kelâlenin anne ve baba bir kardeşleri bulunuyorsa üçte birlik kısmını ikili birli paylaşmaları istenmektedir. Nisâ suresinin 12. âyetinde anne bir kardeşlerin, 176. âyetinde ise anne ve baba bir kardeşlerin kastedildiği belirtilmiştir.⁵ Kelâlenin hem baba bir kardeşleri hem de anne bir kardeşleri birlikte bulunuyorsa nasıl taksim yapılacak? Bu dikkate değer bir sorudur. Hz. Ömer önceki uygulamasında eşitleme yapmadığı halde sonraki uygulamasında eşitleme yapmıştır. Muhtemel ki önceki uygulamasında Nisâ 176. âyete dayanarak yapmış, sonraki uygulamasını da Nisâ 12. âyete dayanarak yapmıştır. Bu meselenin konumuzla alakası şirik ve teşrik kavramlarının eşitleme ile yakın ilişkisinin olduğudur.

Dinin aslî delillerini 'kitâb ve sünnet' şeklinde telaffuz etmemiz daha doğrudur. Sünneti kitâbdan ayırmak için önce 'Kur'an ve sünnet' kullanımını yaygınlaştırdılar. Sonra sünnetin Kur'an'la eşitlenemeyeceğini iddia etmeye başladılar. Kitap ve sünnet dediğiniz zaman 'hüküm odaklı' bir konuşma tasarrufu yapmış olursunuz. Hüküm odaklı konuştuğunuzda dini hayattan kopartamazsınız. Dinin hayata müdahalesi otoritesi kabul edilmiş hükümler yoluyla olur. Kur'an ve hadis dediğiniz zaman 'metin odaklı' bir konuşma tasarrufunda bulunmuş olursunuz. Söz konusu olan metin olunca üzerinde her çeşit düşünce üretimi yapabilirsiniz. Hele tek başına iseniz, birlikte hareket ettiğiniz insanlar, bir arkadaş çevreniz ya da cemaatiniz bulunmuyorsa; sözüne, sohbetine, fetvasına değer verdiğiniz bir büyüğünüz yoksa önünüze gelen metni - ki bu metin Kur'an meâli bile olsa - istediğiniz gibi yorumlamada sizi tutan olmaz. Son elli yılda uluslararası sözleşme ve kanun üretiminde devasa artış olmuştur. İnsana, hayata ve her şeye standart getirilmektedir. Müslümanların meselelerine hüküm odaklı bakmanın şimdi daha büyük bir anlamı vardır. Çünkü hayatı düzenleyen metinlerde Allah'ı dikkate almayan bir nizam vardır. Ferdî ve içtimâî hayatın tanziminde Allah'ı kısıtlayan bir nizam bulunmaktadır. Hâlbuki "tam inanmış bir topluluk için Allah'tan daha güzel hüküm sâhibi kimdir?" (el-Mâide, 5/50) Oysa metinlere yönelik hiçbir kısıtlama bulunmamaktadır. Kur'an'ın metni de meâli de milyonlarca kere basılabilmektedir. Hükümlerin tabiatında emir ya da nehiy olmak vardır. Şunu yapınız veya şunu yapmayınız gibi cümleler metin olmakla birlikte hüküm ihtiva etmektedirler. Kur'an'ın tamamını kabul ettiğini söylediği halde getirdiği hükümleri ve hayat tarzını kabul etmeyen kimseler olabilir. "Kitâbın bazısını kabul edip, bazısını inkâr mı ediyorsunuz" âyetinde (Bakara 2/85), 'Kur'an' değil de 'kitâb' lafzının geçmesi anlamlıdır. 'el-Kitâb' Allah'ın insanla ilgili tercihleridir. Âl-i İmrân sûresinin 23. âyetinde "أوتُوا نَصِيْبًا مِّنَ الْكِتَابِ / Kitâbdan bir nasip verilenler" ibâresinde geçen 'verilenin' ne olduğu tartışılmıştır. Verilen bir 'metin' midir, yoksa 'emir ve yasaklar manzumesi' midir? el-Kitâb, kulluk programıdır, ilâhî sınırlardır, emir ve yasaklar manzumesidir. 'Kitâbın bilgisi' de (er-Ra'd 13/43), metin bilgisinden ziyade 'emir ve yasaklar bilgisi'dir. Dinde emir

⁵ Süleyman Ateş, *Kur'an-ı Kerim Tefsiri* (Yeni Ufuklar Neşriyat, 2013), 3/3:362.

ve yasaklar Allah'ın irâdesi ve tercihi ile teşekkül eder. Dinde meşruiyetin kaynağı Allah'ın insanla ilgili tercihleridir. Dînî meşruiyet insanın insanla ilgili tercihleriyle eşitlenemez. Dinde Allah'ın insanla ilgili tercihlerine saygı duyulur. İnsanın insanla ilgili tercihlerine saygı duyulmaz. Çünkü dinde, hayatın akışı ve düzenlenmesi ile ilgili tercih bildirme yetkisi Allah'a verilmiştir. Kur'ân'da hudûdullah/Allah'ın sınırları terkibi, evlenme, boşanma ve miras hukuku ile ilgili âyetlerden sonra zikredilmiştir. Âile hukuku, Allah hakkı ile kul hakkının iç içe geçtiği bir hukuktur. Âile içinde kul hakkına riayet etmeyen ve kul hakkı eğitimi bulunmayan toplumda kul hakkı hassasiyetinde bulunması beklenemez.

Kur'ân dâhil hiçbir metnin 'tek şekilde' anlaşılma garantisi bulunmamaktadır. Tüm metinler birden çok şekilde anlaşılabilir. Bu sebeple dini metinler, 'din' ile eşitlenemez. Dini metinle eşitlemek hayattan koparmaktır. Din öncelikle hayattır, Hz. Muhammed'in gittiği yoldur, onun çeşmesi, menbaı, kaynağı ve pınarıdır. Hz. Muhammed'in yolu ve hayat tarzı metin yoluyla değil, insandan insana kuşaktan kuşağa intikal yoluyla günümüze kadar gelmiştir. "Sözlerin en güzeli Allah'ın kitâbı, yolların en güzeli Hz. Muhammed'in yoludur" meâlindeki hadis⁶ bize ışık tutar. Sahih-i Buhârî'de Abdullah b. Mesud(r.a.)'ın sözü olarak geçen bu hadis, Sahih-i Müslim'de Câbir (r.a.)'ın rivayet ettiği bir merfû hadis olarak geçer. Sahih-i Müslim'deki lafızda küçük bir farklılık bulunmaktadır: "Sözlerin en hayırlısı Allah'ın kitâbı, yolların en hayırlısı Hz. Muhammed'in yoludur" şeklindedir. Kur'an metni, Hz. Muhammed'in yolu ile yani hayat tarzı ile tebarüz etmiştir. Vahiy metinleri, Peygamber (s.a.)'in uygulaması ile anlaşılır hale gelmiştir.

Vahiy, ilahi kaynaklı cümlelerin ve söz dizilerinin toplamı ile eşitlenemez. Vahiy Allah'ın insanlara ve tarihe müdahalesidir. Kovandaki arıları bir arada tutan şeyin vahiy oluşu gibi bir mahalde insanları bir arada tutan şey de vahiydir. Müslüman bir toplumda insanları bir arada tutan şey, helal ve haram hassasiyeti ve sâhip olunan değerlerdir. Vahyin, topluma ve tarihe müdahalesinin tesirleri Hz. Peygamber'in hayatı ile sınırlı değildir, kıyamete kadar sürecektir. Şimdi şu iki âyet meâlini düşünelim:

"Allah seni affetti. Fakat doğru söyleyenler sana iyice belli olup, sen yalancıları bilinceye kadar onlara niçin izin verdin?" (et-Tevbe 9/43)

"Andolsun ki o ağacın altında sana biat ederlerken Allah, o müminlerden razı olmuştur. Kalplerinde olanı bilmiş, onlara güven duygusu vermiş ve onları pek yakın bir fetihle ödüllendirmiştir." (el-Feth 48/18)

Birinci zikredilen âyette ikaz ve uyarı vardır. Sonra gelen âyette ise takdir ve tebrik vardır. Vahyin bir süreç olduğunu anlamak için bu iki âyet bile kâfidir. Vahyin muhatabı Hz. Peygamber'in şahsında İslam toplumdur. Vahiy yoluyla

⁶ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm el-Cu'fî Buhârî, *el-Câmiu's-sahih* (Beyrut: Dâru İbn Kesir, 1987), "Edeb", 70; "İ'tisâm", 2; Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî Müslim b. Haccâc, *el-Câmiu's-sahih* (Beyrut: Dâru İhyâi tûrâsî'l-arabbiy, t.s.), "Cu-mua", 13.

bu toplum eğitilmektedir. Eğitimin bir süreç olduğu gibi vahiy de bir süreçtir. Abdullah b. Ömer (r.a.) diyor ki:

“Biz Hz. Peygamber zamanında hanımlarımızla (ölçüsüz) konuşmak ve onlarla aşırı laübalı olmaktan çekinirdik. Ne zaman Hz. Peygamber vefat etti, biz (rahat) konuşur olduk ve açıldık.”⁷ Şimdi bu hadisi değerlendirmek lazımdır. Sahabe vahyin ne anlama geldiğinin farkındadır. Vahyin hayata müdahale ettiğinin farkındadır. Vahiy bir süreçti ve bu sürecin izleri sonraki nesillerde de devam etti. Ancak emaneti teslim alan her yeni nesilde kuvveti belirli bir miktarda azaldı. Nesiller boyu devam eden süreçte vahiy, ilahi kaynaklı söz dizilişlerinden (ayetlerden) muktebes ahkâm-ı ilahiye ve o ahkâmın tatbikatıdır. Bir misal verelim. Müslüman bir toplumda zinanın haramlığı ya da anne babaya karşı gelmenin haramlığı Kur'an okunarak öğrenilmiş bir bilgi değildir. Önceki kuşaklardan İslam'ı tevarüs etmiş herhangi bir toplum ferdi, farzları da haramları da bilir. Toplumun tevarüs ettiği ve dikkate aldığı her bilgi, metin kaynaklı bilgi değildir. İnsan fitrat olarak helal ve haramı bilir. Hz. Peygamber (s.a.) “helâl de aslında belli, haram da bellidir” buyurmuştur.⁸ Toplumun maşeri vicdanı da helale ve harama vurgu yapar. Zina, cana kıymak ya da çocuk aldırma, hırsızlık yapmak gibi haramlar toplum tarafından ‘bir metne bakılmaksızın’ bilinirler. Siz hiç cana kıyma, zina, hırsızlık gibi konularda mezhep farklılığı duyduunuz ya da okudunuz mu? Böyle bir şey asla olmamıştır. Dört mezhep imamlarımız (Allah hepsinden razı olsun) temel farz ve haramlarda herhangi bir görüş ayrılığı içinde olmamıştır. Dinin aslı da farzlar ve haramlardır. Şifâhî kültürde vahiy, metin olmaktan çok hüküm olarak anlaşılıyordu. Farzlar ve haramların hepsi de hüküm demektir. Farzlar ve haramlar madalyonun iki yüzü gibidir. Farzın terki haram, haramın terki farzdır. Şifâhî kültürde farz ve haramlar biliniyor ve gereğine uygun bir hayat yaşıyordu.

Dini metinlerin nasıl amele ve uygulamaya dönüştürüldüğünün de dikkate alınması gerekir. Bizden önceki nesillerin dini metinleri uygulamasına içtimâî dindarlık dersek konu daha güzel anlaşılır. İçtimâî dindarlık ve ‘dinin tarihi olarak akış’ dikkate alınmadan dini metinler üzerinden yapılan çıkarımlar ‘yorum’ kargaşasına sebep olmaktadır. Din, uygulanmadığı sürece sadece nazaridir. Hâl-buki dinin hem nazari, hem de amelî kısmı vardır. Toplumsal kabule ve içtimâî amele dönüşmeyen din, ‘felsefe’ olarak isimlendirilmeye daha uygundur. Dinin felsefeden farkı, amele dönüşmesi ve içtimâî kabul görmesi, nesilden nesile intikal süreci yaşamasıdır. Din önce gelen neslin sonra gelen nesle aktardığı, içinde ibadetler, dinin ruhuna uygun âdetler ve emirlere uyma ve yasaklardan kaçınmanın tatbikata dönüştürüldüğü bir hayattır. Din, içtimâî bir hayattır. Burada nesiller arası kültür intikalini örf, âdet, gelenek ve görenek intikalini dikkate al-

⁷ Buhârî, *el-Câmiu's-sahîh*, “Nikâh”, 80.

⁸ Buhârî, *el-Câmiu's-sahîh*, “İmân”, 37; Müslim b. Haccâc, *el-Câmiu's-sahîh*, “Müsâkât”, 107.

mak gerekir. Kur'an 'öncekiler'e ibret alınması noktasında önem verir. Hz. Muhammed (s.a.)'in daveti ve tebliği 'öncekiler'den kopuk değildir. Kur'an'da 68 yerde 'مِنْ قَبْلُ', 28 yerde 'مِنْ قَبْلِكَ', 17 yerde 'مِنْ قَبْلِكُمْ' geçer. Dinin muhatabı olan insanların dikkate alındığı bir kullanım söz konusudur. Dinin muhatabı olan insanların, öncekileri ve sonrakileri dikkate alınmadan din anlaşılamaz.

Dinin esası 'kitâplı olma'ya dayanır. Vahye dayalı, semâvî, ilâhî ölçünün kabûlü ya da reddi iman ve inkâr ile ilgili ciddi bir ayrışma noktasıdır. Allah'ın kitâbında da 'ölçü' var, Hz. Peygamber'in sünnetinde de 'ölçü' var. İlahi ölçülerin nazari ve sâbit kısmını Allah'ın kitâbı öğretir, tatbiki ve dinamik kısmını da sünnet öğretir. Kitaplı olmak Allah'ın bizden istediği kulluk programını kabul etmek demektir. Sadece İslam ümmetinde değil, önceki milletlerde de geçerli olan bir hükmü anlatmada da 'kitâbullah' kullanılmıştır. Evlenmesi haram olanların sayıldığı âyetlerin sonunda şu ibâre geçer: 'kitâbellâhi aleyküm'. (en-Nisâ 4/24) Burada kitâbullah/ Allah'ın kitâbı sadece Kur'ân-ı Kerim değildir. Annesiyle, kızıyla kız kardeşiyle evlenilemeyeceği önceki peygamberler, önceki milletler için de geçerli bir hükümdü.

Şifâhî kültürde her amel örfе dayanır. Örf Allah'ın kitabına dayana meşru tüm işlerdir. Kur'an-ı Kerim'de 'örfü emret' buyrulur. (A'râf 7/199) İmam Buhârî'ye göre örften maksat ma'rûf olandır.⁹ İmam Malik'in Muvatta' adlı eserinde geçen "Müminlerin güzel gördüğü Allah katında da güzeldir."¹⁰ sözü toplumsal hafızamızda çok önemli bir yer tutar. O ibarede geçen müminlerden maksat, "Allah'ın kitabını kabul etmiş insanlar topluluğu"dur. O topluluk Kur'an'da şöyle övülür:

Mümin erkeklerle mümin kadınlar da birbirlerinin velileridir. Onlar ma'rûfu emreder, münkerden alıkoyarlar, namazı dosdoğru kılarlar, zekâtı verirler, Allah ve Resûlüne itaat ederler. İşte onlara Allah rahmet edecektir. Şüphesiz Allah azîzdir, hikmet sahibidir. (et-Tevbe 9/71) Ma'rûf kelimesinin 'iyilik' diye çevirisi, kanaatimizce kâmil bir tercüme olmamaktadır. Ma'rûf en az iki kişi arasında gerçekleşen ve içtimâî kabul gören iş ve eylemlerdir. İyilik bireyselliği akla getirmektedir. Ma'rûfun bireysellikle alakası bulunmamaktadır. Ma'rûf, yaşadığı her şeyi toplum içinde ve toplumun gözleri önünde meşru dairede yaşamaktır.

Hız. Peygamber ümmilerin peygamberidir. Ümmî toplum yazılı bir anayasası olamayan uyulması gereken emir ve yasakların sözlü olarak bilindiği ve uygulandığı bir toplumdur. İslam toplumunda meşruiyet, Allah'ın kitabına dayanır. Müslüman toplumda meşruiyetin kaynağı Allah'ın insanlarla ilgili tercihleridir. Ma'rûf da Allah'ın kitabının uygulanmasında Müslüman bir toplumun iç mutabakatıdır. Her ma'rûf aynı zamanda meşrudur. Kitâbullah'ın kabul etmediği şeye meşru denilemez. İslam toplumunda meşruiyet, ma'rûfiyete dayanır. Allah'ın

⁹ Buhârî, *el-Câmiu's-sahîh*, "Tefsir", 7.

¹⁰ Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî el-Yemenî Mâlik b. Enes - thk. Muhammed Mustafa el-A'zamî, *Muvatta'* (Birleşik Arap Emirlikleri: Müessesetu Zâyed b. Sultân âlü Nehyân, 2004), "Salât", 241.

kitabını kabul etmiş bir topluluğun iyi ve güzel gördüğü her iş ma'rûf ve meşrudur. Bir toplumda Allah'ın kitabının kabulü, Allah'ın insanla ilgili tercihlerinin kabulüdür. Matbu ilk Kur'an tercüme ve tefsiri olan Ayıntablı Mehmed Efendi'nin Tibyân tefsirinin telif tarihi 1110/1698'dir. Bu eserin basım tarihinin 1257/1841 olduğu da düşünülürse Allah'ın kitabının yüz yıllar boyu şifâhî kültürde yaşadığını söylememiz gerekir. Şifâhî kültürde Allah'ın kitabı biliniyor ve uygulanıyordu. Vâiz efendiler Cuma ve bayram vaazlarında âyet ve hadisleri okuyup tercüme ve tefsir ediyorlardı. Müslüman halkın maârif ve terbiye merkezleri olan dergâhlarda yapılan sohbetlerde İslami hayat, âyetlerin tercüme ve tefsiri, hadislerin de tercüme ve şerhi olarak şifâhen veriliyordu. Osmanlı Toplumunu son 'şifâhî kültür' toplumdur. Köy odalarında Ahmediye, Muhammediye ve Envârü'l-âşikîn okunup anlatılıyordu. Halk dinliyor, dinledikçe 'din'leniyordu. Kulaktan girenin kalbe inmesi kolay olur. Gözden giren ise kalbe hemen intikal edemez, önce beyine gitmesi gerekir. Beyin kendi içinde hülâsa ettikten sonra kalbe gönderecek bir şey kalmışsa gönderir. Biz şifâhî kültür kaybetmekle çok şey kaybettik. En önemlisi kalbî ve zihnî bütünlüğümüzü kaybettik.

Hz. Peygamber tevhide dayanan bir gelenek oluşturmuştur. Bunu yaparken Câhiliye döneminin tevhide aykırı olmayan âdet ve geleneklerine de dayanmıştır. "Câhiliye döneminde hayırlı olanlarınız dinde fakih oldukları sürece İslam döneminde de hayırlılarınızdır" buyurmuştur.¹¹ Câhiliye dönemi toplumunda tabiiyet ve fitrîlik de vardı. Abdülkays heyetinden Eşecc isimli sahâbî, doğal yaşayan hayatında hiç acele ve telaş olmayan bir sahabiydi. Hz. Peygamber onu övdü, "sende Allah'ın ve Rasülü'nün sevdiği iki haslet var" buyurdu. Bu iki hasleti de "her işi yerinde yapmak, yaptığı işi de tam yapmak" olarak açıkladı.¹² Hz. Peygamber Câhiliye döneminin bir darb-ı meseli olan "elvedü lil firâşi velil âhiri el-haceru" sözüne sahip çıkmış, bu sözle kendisi de amel etmiştir. Mekke'nin fethinden sonra Sa'd b. Ebî Vakkâs, Zem'a'nın cariyesinden doğma Abdurrahman isimli delikanlıyı kardeşi Utbe b. Ebi Vakkâs'ın nesebine geçirmek istemişti. Abdurrahman ile kardeş gibi büyüyen Abd b. Zem'a da itiraz etmiş, bu çocuk benim babamın cariyesinin döşeginde doğdu demişti. Hz. Peygamber "çocuk hangi yatakta doğarsa ona aittir. Zinâ yolunu tercih eden için mahrumiyet vardır" buyurarak nesep değiştirme talebini geri çevirdi.¹³ Hz. Peygamber tatbikatını, Câhiliye dönemindeki tevhidî alt yapı üzerine inşa etmiştir.

Kur'an'daki bazı âyetlerden hareketle Hz. Peygamber tüm gelenekle mücadele etti söylemini dile getirenler öncelikle Kur'an'a daha bütüncü bir pencereden bakmalıdır. Kur'an'da şirk unsurları taşıyan gelenek tenkit edilirken tevhid unsurları taşıyan gelenek övülmektedir:

¹¹ Buhârî, *el-Câmiu's-sahîh*, "Enbiyâ", 16.

¹² Ebü'l-Kâsım Müsni'dü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyüb et-Taberâni Taberânî, *Mu'cemü'l-kebir* (Kâhire: Mektebetü İbn Teymiyye, 1994), 20:345.

¹³ Buhârî, *el-Câmiu's-sahîh*, "Ferâiz", 17.

“İman edenler ve zürriyetlerinden gelenlerden imanda kendilerine tâbi olanlar; işte biz, onların nesillerini de kendilerine kattık. Onların amellerinden de bir şey eksiltmedik. Herkes kazandıklarına karşı bir rehindir.” (et-Tûr 52/21)

“Allah size (bilmediklerinizi) açıklamak ve sizi, sizden öncekilerin yollarına (nümûne-i imtisal üsluplarına) iletmek ve sizin günahlarınızı bağışlamak istiyor. Allah hakkıyla bilicidir, yegâne hikmet sahibidir.” (en-Nisâ 4/26)

Dînî değerlerimizin ve dine uygun yaşantımızın çocuklarımız ve torunlarımızda yaşamasını istemek en tabii hakkımız değil midir? Dini değerlerimizin çocuk ve torunlarımızda yaşaması da bir ‘gelenek’ değil midir? Hz. Peygamber birbirinden kopuk bireyler yetiştirmedir. Bir nesil, insan topluluğu yetiştirdi. Biz bu nesle ‘sahabe nesli’ diyoruz. Sahabe nesli de birbirinden kopuk kafasına buyruk bireyler yetiştirmedir. Sahabenin yetiştirdiği nesle de biz ‘tâbiun nesli’ diyoruz. Bu iki nesil sonrasındaki nesiller de hep böyle geldi. Tarihte Müslümanlar 200’e yakın devlet kurdu. Çeşitli siyasi istikrarsızlıklar yaşandı. Yaşadığımız dünya hayatıdır, imtihandır. Güzel gün de yaşanır sıkıntılı gün de yaşanır. Sonuçta Hz. Peygamber’in manevi mirası günümüze kadar gelebilmiştir. Kur’an’daki Câhiliye dönemi putperest gelenekleri tenkit eden ayetlerden hareketle İslami değerlerin nesilden nesile intikalini, dine uygun yaşantının tevarüsünü reddeden anlayış, İslam’ın bütününe yönelik bir meydan okuma olarak karşımızda durmaktadır. Bu meydan okuyuş, İslam’ın binâsını ve ümmetin bütünlüğünü tehdit etmektedir. Bugünün Müslümanlarının kuvvetli yanları vardır, zayıf yanları da vardır. Fırsatları vardır, tehditleri vardır. Kendini Hz. Muhammed’e ait hisseden 2 milyar topluluktan yani ümmet-i Muhammed’den gönül bağıni koparmak, batıdan gelen ve İslam ile taban tabana zıt olan değerlerin kucağına kendini atmakla eş değerdir.

Dini, dinin özünde olmadığı kabul edilen gelenek, görenek ve kültür unsurlarından arındırma iddiasında bulunanların önünde tek seçenek kalmaktadır. O da dinin, dini metinlerle eşitlenmesidir. Din, dini metinlerle eşitlenemez. Dinin tek aktarım biçimi de metinler değildir. ‘Kültürden vahiye’ terkihini slogan ediniş, dini Kur’an metni ile eşitleyenler yalnız kendilerinin yaşayacağı bir ‘din kompartımanı’ icad etmiş olmaktadır. Kendileri gibi dini Kur’an metni ile eşitleyen başka kimselerle de görüşleri tutmayabilmektedir. Böyle bir tutum ile yeni kompartımanlar oluşacak, din toplumda yaşanmış olmayacaktır. Din, ‘inanmış bir toplumla’ yaşanır. Ümmetin sevâd-ı azamına(nitelikli kalabalığına) sırt çevirerek din yaşanmaz. Medeniyet, sahip olunan değerlerin yaşanması ve sürdürülmesidir. Şifâhî kültür, dinleyerek ve görerek intikal eden kültürdür. Şifâhî kültürü ‘ayıklama’ başlığı altında mercek altına almak, tarihteki Müslüman serüveninin, ilmi, irfânı, mîrâsı ve maârifini görmezden gelmektir. “Sen Kur’an’a mı uyuyorsun İmam Malik’e mi?” diyen bir kimseye şu denir: Kur’an’ın İmam Mâlik’in görüşü ile çeliştiğini nereden çıkarıyorsun? İmam Mâlik bir görüş söylüyorsa kitab, sünnet gibi asıl delillerin yanında maslahat, örf gibi delillere de

dayanmaktadır. Peygamber ve ashâbıyla sarmaş dolaş olmuş Müslüman bir toplumu, Medine ahalisinin uygulamalarını da dikkate almaktadır. “Kur'an böyle söylüyor âlimler başka görüş beyan ediyor” tarzı söylem sahipleri ‘şari rolü’ oynadıklarının farkında olmalıdır. ‘Şari rolü oynama’, Kur'an'ı kullanarak gerçekleştirmektedir. Oysa tevhid, şari rolü oynamayı Allah'a bırakmaktır.

Türk Dil Kurumu Sözlüğü'ne göre ‘kitapsız’ kelimesinin üç anlamından biri de ‘zalim ve insafsız’ sözcükleridir.¹⁴ Kanaatimize göre ‘kitapsız’ lafzını anlamlandırmada ‘zalim ve insafsız’ sözcüklerinin önemli bir yeri vardır. TDK Sözlüğü'nü bu açıdan tebrik etmek gerekir. Kitaplılık, ya da kitaplı oluş, herhangi bir Temel Dini Bilgiler kitabında bulunan ‘kitaplara iman’ bölümündeki bilgilerin telaffuzundan ibaret değildir. Dini epistemolojiye indirgeyenler, kitaplara imanla bilgilerin tekrarını kitaplılık olarak sayabilir. Hakikat öyle değildir, kitaplılık insanla Allah arasında bir eşitsizlik ilanıdır. Kitaplılık aynı zamanda insanın hayatın merkezine Allah'ın kitâbını koyması, o kitâbın sahibine karşı aczini ve fakrını iliklerine kadar hissetmesidir. ‘Kitaplara iman ettim’ demekle siz kendinizle Allah arasında bir eşitliğin olmadığını söylemiş olursunuz. Bunu şöyle de açıklayabiliriz: “Ben tek başıma yolumu bulamam, kitaba ihtiyacım var. Bu kitap da benimle eşitliği söz konusu olmayan, üstünlüğü ve otoritesi bulunan bir taraftan yani ilahi bir taraftan gelmelidir.” O halde ‘kitaplılık’ sadece hayatın akışını belirlemede ilahi olanla beşeri olanın ‘eşitsizliğinin’ kabulü değildir. Aynı zamanda ilahi olanın beşerî olandan ‘üstünlüğünün’ de kabulüdür. Bunu “ilahi olanın beşeri olan üzerinde otoritesinin kabulü” olarak dillendirmemizde de bir mahzur bulunmamaktadır. Kelime-i şehâdet bir eşitsizlik ilanıdır. Bu ilanla biz Allah'ı kendimizle eşitlemediğimizi, O'nun üstünlüğünü ve otoritesini kabul ettiğimizi ilan etmiş oluruz. Bu sebeple müşrik kelimesinin yeri geldiğinde cümlenin siyak ve sibakı da dikkate alınarak ‘kitapsız’ olarak tercüme edilmesi kanaatimize göre yanlış değildir. Her ne şekilde tercüme edilirse edilsin ‘müşrik’ lafzının Türkçe tercümesinde problem alanı bulunduğu açıktır. Bugün pratik hayatta Allah'a eş koşmanın pratik bir karşılığı bulunuyor mu? İnsanların büyük kısmı Allah'a çocuk isnadında değiller. Ya da Allah ile yakınlık sahibi olduklarına inandıkları putlara ibadet hareketi yapanlar bulunmamaktadır. Hâlbuki kendini Allah ile eşitleme denebilecek tutumlar hukuki metinlere de girmiş durumdadır. Allah'ın yarattığı cinsiyetlerin reddi ve insanla ilgili tüm düzenlemeler insanın Allah ile eşitlenmesi iddiasını taşıyor mu? Müşrik kendini Allah ile eşit gören kimse olarak tanımlanamaz mı? Allah'ın koyduğu içtimai düzenin ve tüm tabii düzenin reddi eşitleme ile ilgili bir yolculuktan başka nasıl anlatılabilir.¹⁵

TDK Sözlüğü, bir yandan müşrik kelimesini “Tanrı'ya ortak koşan” olarak çevirmiş, diğer taraftan ‘ortak koşma’ fiilini Türkçe saymamıştır, bu tenkit edilebilir. ‘Ortaklaştırma’ ve ‘ortaklaşıcılık’ sözcüklerine yer verdiği halde ‘ortak

¹⁴ Akalın vd., “Kitapsız”.

¹⁵ Şemsettin Kırış, “Profan İlahiyatçılık”, <http://www.anahaberyorum.com> (blog), 05 Ocak 2022, erişim:11.01.2022.

koşma' fiiline yer vermemiştir. Kanaatimize göre 'müşrik' kelimesinin Türkçe karşılığını bulmada 'put' kelimesinin geçme zorunluluğu da bulunmamaktadır. Şirk bir 'ortaklaştırma' fiildir. Bu fiil, puta tapma olmadan da gerçekleşebilir. Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde 'ortaklaşıcılık' ve 'ortaklaştırma' sözcükleri yer almıştır.¹⁶ Ortaklaştırmanın doğasında 'eşitleme' de bulunmaktadır. İnsan ile Allah arasındaki ortaklaştırma, eşitleme olmadan gerçekleşmez. Şirk, 'ilahi olanla beşeri olanın eşitlenmesi'dir. Burada Allah ile insanın eşitlenmesi söz konusudur ve müşrik bu eşitlemeyi yapan kimsedir. Allah ile insanı eşitlemek ifade yerinde ise kitapsızlıktır. Kitapsızlık ta TDK sözlüğünde de belirtildiği gibi 'zalimlik ve insafsızlık'tır. Kur'an da şirki zalimlik olarak niteler. (Lokman 31/13) Cahiliye döneminde müşrik sıfatını hak eden kimselerin bir özelliği de şuydu: Nikâh ile zina arasında bir fark görmüyorlardı. Evlilik ile zina arasında hiçbir fark görmeme hali aslında dini bir anlayış ya da tutumu ifade eder. Sonuçta ikisi de cinsel ilişki, ikisi aynı şey denilemez. Denildiği takdirde kitapsızlığa kapı aralanmış olur. Kitaplılık kavramının evliliğe, nikâha, iffete inanmakla ilgili bir yanı bulunmaktadır. On emir içinde 'zinâ etmemek' hayati bir önemi haizdir. Tevhid-şirk zıt kutupluluğu bağlamında büyük günah kavramının 'zina günahı' üzerinden okunması yanlış değildir. Nur sûresinin üçüncü âyetini bir de bu pencereden okumak uygundur: "Zina eden erkek ancak zinâkâr veya müşrik bir kadınla evlenir, zina eden kadınla da ancak zinâkâr veya müşrik bir erkek evlenir. Bu müminlere haram kılınmıştır." (Nûr sûresi 24/3) Mâide sûresinin beşinci âyetini de bu açıdan okumak uygundur: "...sizden önce kendilerine kitap verilenlerden iffetli kadınlar, mehirlerini verdiğiniz takdirde size helâldir. Kim inanmayı reddederse ameli kesinlikle boşa gider..." (Mâide sûresi 5/5) Âyet tercümelerini Diyanet Kur'an Yolu Meâlî'nden aldık. Kitap ehli olmanın en önemli özelliği, iffetli olma ve en önemlisi iffete inanma hâlidir. İffete inanan kitapsız olmaz, iffete inanmayı yitirenin ameli boşa gider. İffete inanmayan profanlaşır. Kitâb ehli olmak, iffete inanmaktır. Bu cümle "Hac Arafattır" gibi bir pekiştirme cümlesidir. Kitâb ehli olmak dindarlığın imkânına inanmaktır. Kafanızda ve kalbinizde bitirdiğiniz şeyi gerçek hayatta da bitirirsiniz. Kur'an'da Hz. Lût ile mücadele edenlerin kullandıkları bir cümle zikredilir: "إِنَّهُمْ أَنَاسٌ يَّتَطَهَّرُونَ" / İnnehum ünâsün yetetahherûn" (A'râf 7/82; Neml 27/56) Bu cümleyi "onlar iffet bakımından temizliğe inanan bir topluluktur" şeklinde tercüme edebiliriz. Müfessirler bu âyette geçen ve tahâret kökünden gelen tetahhür fiilini maddi temizlik değil iffetsizlikten temizlik olarak anlamışlardır.¹⁷ Hz. Lût ile mücadele edenler iffetli olmayı kafalarında bitirmişlerdi. Herhangi bir kimsenin iffetli olabileceğini dü-

¹⁶ Şükrü Halûk Akalın vd., *TDK Türkçe Sözlük* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları) (Erişim 16 Ocak 2022), "Ortaklaştırma".

¹⁷ Bkz. Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-kur'ân* (Kâhire: Dâru'l-kütübî'l-Mısıriyye, 1964), 13:219.

şünmek dahi istemiyorlardı. Onlar iffete ve dindarlığa inanmadıkları için profanlaşmış bir topluluktu.¹⁸

Şirk sadece Allah'a ait bir hususiyetin insana nispet edilmesi değildir. Şirk, Allah'tan rol çalmaktır. İnsanın Allah'tan en çok çaldığı rol de O'nun şârî olmasıdır, hayata ölçü getirmesidir. Modern dünyada kanaatimce şirki anlamak, eşitlik kavramının manasını anlamak ile ilgilidir. Şirk bir 'eşitleme' ideolojisidir. Şirk kökünden gelme kef harfi ile 'teşrik' kelimesi, bugünkü Arapça'da 'eşitleme' anlamına gelmektedir. Allah insanları eşit yaratmamış, eş değer yaratmıştır, hepsi merhamete layıktır. Allah merhameti yüz parçaya ayırmış, doksan dokuzunu kendisine saklamış birini yeryüzüne indirmiştir.¹⁹ Annelerin yavrularına şefkati indirilen merhametten ileri gelir. Hadiste belirtildiği gibi kısırak atın yavrusu olan taya basmamak için ayaklarını dengeli ve ölçülü atması da bu merhametten ileri gelir. Şirk Allah'ın tercihleri ile insanın tercihlerinin eşitlenmesidir. Şirk Allah'ın eşit yaratmamasına itiraz ederek yapılmış bir 'insanları eşitleme' iddiasıdır. Şirk sadece Allah'a yapılmış bir itiraz değil, O'nun yasa koyuculuğuna yapılmış bir meydan okumadır. Günümüzde sadece insanın yediklerine içtiklerine standart getirilmiyor, insana da standart getiriliyor. Eşitleme vaadiyle insanlar birbirinden bağımsızlaştırılıyor.

Dinimizin emir ve yasakları Allah'ın bizim üzerimizdeki tercihidir. Bizim kendi tercihimiz değildir. Allah'ın tercihi olan bir husus insanların tercihleri ile eşitlenemeyeceği gibi, insanların tercihi olarak da gösterilemez. Allah'ın tercihini insanların tercihi gibi göstermek, Allah'a yapılmış en büyük saygısızlıklardan biridir. Mesela tesettür bireysel bir tercih değil, Allah'ın bizim üzerimizdeki bir tercihidir. Mümin ve muvahhid olmak, Allah'ın bizim üzerimizdeki tercihleri ile mesut olmaktır. Allah'ın bizim üzerimizdeki tercihlerini uygulamaktan zevk almaktır.

III. Kur'an'da birbiriyle eşitlenemeyeceklerin zikredilmesi

Kur'an'da birbiriyle eşitlenemeyecek şeyler belirtilmiştir. Bunları iki alt başlık altında incelemek mümkündür.

A. İmân küfür ayrımı sebebiyle eşitlenemeyecek şeylerin açıklanması

Öncelikle iman ile inkâr/küfür birbiriyle eşit kabul edilemez.

"İman etmiş kimse inkâra batmış kimse gibi olur mu? Bunlar elbette eşit değildirler." (es-Secde 32/18)

Kurtubî, bu âyette geçen fâsık kelimesinin 'imandan çıkan' olduğunu belirtmiştir.²⁰

Aşağıdaki ayetlerde söz konusu olan ayrışma da imanla ilgilidir:

¹⁸ Kırış, "Profan İlahiyatçılık", erişim: 11.01.2022.

¹⁹ Buhârî, *el-Câmiu's-sahîh*, "Edeb", 19.

²⁰ el-Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-kur'an*, 14:107.

Rabbinden gelmiş kesin bir kanıtı dayanan kimse, kötü işi kendine güzel gösterilen ve arzularının peşinde giden kimse gibi olur mu hiç! (Muhammed 47/14)

“Bu iki grubun durumu, kör ve sağır olan kimse ile gören ve işiten kimsenin durumuna benzer. Bunlar eşit olur mu? Hâlâ ibret almıyor musunuz?” (Hûd 11/24)

Şu âyette geçen “ilim” de iman ile ilgilidir. İman edenle etmeyen bir olmaz şeklinde de anlaşılabilir:

“...De ki: “Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?” Doğrusu ancak akıl iz’an sahipleri bunu anlar.” (Zümer 39/9) Taberî, bu âyeti, “dünyada yapılan güzel amelin âhiretteki mükâfâtı ile irtikâp edilen günahın uhrevî cezasını bilen ile bilmeyenin eşit olmayacağı şeklinde yorumlamıştır.²¹ Bu durumda âyette söz konusu edilen ‘bilme’ fiili iman ile irtibatlıdır.

Aşağıdaki ayetler de imanın bedelini ödeyenlerle ödemeyenlerin bir tutulmayacağını belirtmektedir:

“...İçinizden fetihten önce harcayan ve savaşanlar ötekilerle bir değildir. Onların derecesi, daha sonra harcayan ve savaşanlardan üstündür. Bununla birlikte Allah her birine en güzel olanı vaad etmiştir. Allah, yaptıklarınızdan tamamen haberdardır.” (el-Hadîd 57/10)

“Müminlerden -özür sahibi olanlar dışında- oturup kalanlar, malları ve canlarıyla Allah yolunda cihad etmekte olanlara eşit olamazlar.” (Nisâ 4/95)

Aşağıdaki ayetlerde de iman küfür ayrımı yönüyle bir eşit olmama anlatılmaktadır. Ancak burada temsili bir anlatım bulunmaktadır. Burada görmezlik hakikatin görülmemesidir.

“Görenle görmeyen bir olmaz, iman edip dünya ve âhiret için yararlı işler yapan ile kötülük yapan da bir değildir...” (el-Mü’min 40/58)

De ki: “Hiç kör ile gören bir olur mu? Siz hiç düşünmez misiniz?” (En’âm 6/50)

Sor onlara: “Hiç körle gören bir olur mu; yahut karanlıklarla aydınlık eşit olur mu?” (er-Ra’d 13/16)

B. Hayır-Şer Ayrımı Sebebiyle Eşitlenemeyecek Şeylerin Açıklaması

Kur’an, hayır şer ayrımı sebebiyle eşitlenemeyecek şeyleri açıklamıştır:

De ki: “Kötünün çokluğu sana ilginç gelse de iyi ile kötü bir değildir. (el-Mâide 5/100)

Bu âyetin ibaresinde, ‘iyi’ olarak tercüme edilen ‘Tayyib/طيب’ ‘kötü’ olarak tercüme edilen kelime ‘habis/حبيث’ kelimeleri geçmektedir. Bikâî (ö. 885/1480), bu iki kelimenin rûhânî ve cismânî olarak iyiyi ve kötüyü ifade ettiğini söylemiştir. Ona göre rûhânî kötülüğün tesiri ve zararı da cismânî kötülüğün nazaran daha

²¹ İbn Cerir et-Taberî, *Câmiu’l-beyân fi te’vili’l-Kur’ân* (Beyrut: Muessesetu’r- risâle, 2000), 21:268.

büyüktür.²²Günümüzde kötülüğü tüm detaylarıyla açıklayan televizyon programlarının insanların ruh dünyalarında derin izler bıraktığını görüyoruz. Ruhlarda iz bırakan kötülüğün iyi olma ruh halini de etkileyeceği açıktır. İyi ve kötünün birbiriyle eşitlenemediği gibi aralarındaki alan hâkimiyeti mücadelesi de sürüp gider. “İyilikle kötülük bir olmaz...” (Fussilet 41/34)

C. Fiziksel Farklılıklar Sebebiyle Eşitlenemeyecek Şeylerin Açıklanması

Kur'an fiziksel farklılıklar sebebiyle eşitlenemeyecek şeyleri açıklamıştır.

“Şu iki çeşit su kütlesi birbirine eşit olmaz; birisi tatlıdır, susuzluğu giderir ve içimi güzeldir, ötekisi ise tuzlu ve acıdır.” (el-Fâtır 35/12)

“Görmeyenle gören, karanlıklarla aydınlık, gölge ile sıcak bir olmaz. Dirilerle ölüler de bir değildir...” (el-Fâtır 35/19-22)

Kur'an'da eşitlenemeyecek şeyleri topluca incelediğimizde şu hususu tespit edebiliriz. Kur'an eşyadaki zıtlıklara işaret etmekle kalmamış vurgu yapmıştır. Zıtların birbirine eşit olması düşünülemez. Fizik âlemde tatlı su ile acı su birbirine eşit değildir. Aydınlık ve karanlık, gölge ile hararet de birbirine eşit değildir. Metafizik âlemde de benzer bir durum vardır. Hakkı görmeyen ile gören birbirine eşit olmadığı gibi ölü ile diri de birbirine eşit değildir. İman ve inkar ile hayır ve şer de birbirine zıt oldukları için eşit olmazlar. Allah Teâlâ 'câmiu'l-ezdâd' olduğu için²³ tüm zıtları zâtında toplamakta, hak ile bâtılı çarpıştırmaktadır. (er-Ra'd 13/17) Buradan Kur'an'da eşitlenemeyecek şeylerin açıklanmasının zıt kuptlu bir temele oturduğunu da söyleyebiliriz.

IV. Eşitlenme İddiası Bağlamında Hadislerde Şirk Kelimesinin Kullanımı

Hadislerde şirk kelimesi ne anlamda kullanılmıştır? Şirk kelimesinin hadislerdeki kullanımında 'eşitleme' anlamı bulunmakta mıdır? Bu soruların cevabı ile ilgili şu hususların ifade edilmesi uygun olacaktır.

1. Hz. Peygamber şirke düşmeden ölenlerin cennetlik olduklarını müjdelemiştir. Bu konuda çok sayıda rivayet bulunmaktadır. Müşrik olarak ölene cehennem, şirk koşmadan ölene cennet vâcib olur.²⁴ Hz. Peygamber ümmetini şirke düşmeye karşı uyarılmış, kendisi de şirkten Allah'a sığınmıştır. Hz. Peygamber bir defasında ehl-i beytini toplamış ve şunu söylemiştir: “İçinizde sizden birinize gam ve tasa isabet ederse yedi defa لَا أُشْرِكُ بِهِ شَيْئًا /Allah benim rabbimdir, O'na ortak koşmam' söylesin.”²⁵ Sabah ve akşam “أَشْهَدُ بِالْحَمْدِ لِلَّهِ رَبِّي لَا أُشْرِكُ بِهِ شَيْئًا، أَشْهَدُ” /Hamd rabbim olan ve kendisine ortak koşmadığım Allah'a mahsusdur. Allah'tan başka ilah olmadığına şahitlik ederim.” diyen kimsenin günahları

²² Ebû'l-Hasen Burhânüddîn İbrâhîm b. Ömer b. Hasen er-Rubât el-Hirbevî el-Bikâî, *Nazmu'd-durer fi tenâsubi'l-âyâti ve's- suver* (Kâhire: Dâru'l-kitâbi'l-islâmî, 1984), 6:312.

²³ Ekrem Demirli, “Vahdet-i Vücûd”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (TDV Yayınları, 2012), 42:432.

²⁴ Ebû Bekr Ahmed b el-Hüseyn b Ali Beyhaki, *Şuabu'l-îmân* (Beyrut: Dâru'l- kutubi'l- ilmiyye, 1990), 5:211.

²⁵ Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şuayb b. Ali Nesâî - thk. Hasen Abdü'l-mün'im Şelebi, *es-Sünenü'l-kübrâ* (Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 2001), 9:241.

bağışlanır.²⁶ Hadisin râvilerinden Rebî‘ b. Bedr et-Temîmî (ö. 178) tenkit edilmiştir. İbn Hacer bu râvi hakkında ‘metruk’ ifadesini kullanmıştır.²⁷

2. Hz. peygamber işlenen iyi ve güzel davranışlara Allah’ın dışında kimsenin ortak edilmemesi hususunda ümmetini uyarmıştır. Ebû Fedâle el-Ensârî (r.a.), Hz. Peygamber’den şunları işittiğini söylemiştir: “Allah kıyamet günü öncekilerle sonrakileri topladığı zaman bir münâdî şöyle der: Kim Allah’ın dışında birini ameline ortak koşmuşsa karşılığını ondan istesin. Çünkü Allah birisiyle ortak olmaktan en müstağni olandır.”²⁸ Hadisten anladığımıza göre yaptığı güzel bir davranışa Allah’ın dışında birini ortak eden kimse kıyamet gününde amelinin karşılığını ortak ettiği kimseden istemelidir. O amelin karşılığını Allah vermeyecektir. Allah sadece kendi rızası kastedilerek yapılan ameli kabul edecektir. Orucunu, namazını, hayır ve hasenâtını gösteriş için yapan, Allah’a şirk koşmuş gibidir.²⁹ Hz. Peygamber bir hadisinde ümmeti hakkında güneşe, aya, taş a ve puta tapınma şeklinde tezahür eden bir şirkten korkmadığını ancak gizli şehvet demek olan riyadan korktuğunu belirtmiştir.³⁰

3. Hz. Peygamber farkında olmadan şirke düşme ve gizli şirk konusunda da ümmetini uyarmıştır. Hz. Ebû Bekir (r.a.)’ın rivayetine göre Hz. Peygamber şöyle buyurdu: “Şirk karınca yürüyüşünden daha gizlidir.” Biz “ey Allah’ın rasûlü şirk Allah’ın dışında birine ibadet edilmesi ya da O’nunla birlikte başkasına da duâ edilmesi değil midir? Hz. Peygamber “Anası derdine yanasıca ey Sıddîk, sizin aranızda şirk karınca yürüyüşünden daha gizlidir” buyurdu. Sonra da “sana bir şey öğreteyim şirkin küçüğünü ve büyüğünü silip süpürsün. Günde üç kere ‘ اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ أَنْ أَشْرِكَ بِكَ وَأَنَا أَعْلَمُ، وَأَسْتَغْفِرُكَ لِمَا لَا أَعْلَمُ /Allah’ım bilerek sana şirk koşmaktan sana sığınırım. Bilmeden yaptıklarım için de af isterim’ dersin. Bana Allah ve filan kimse verdi demek şirktir. Filan kimse olmasaydı falan kimse beni öldürürdü” demek de şirktir” buyurdu.³¹

Hâcetini bir şeyleri uğursuz sayan cümle kurarak gideren kimse de şirke düşebilir. Bir kimse hata sonucu böyle bir söz söylerse bunun keffareti şunları söylemesidir: “اللَّهُمَّ لَا خَيْرَ إِلَّا خَيْرُكَ وَلَا طَيْرَ إِلَّا طَيْرُكَ وَلَا إِلَهَ غَيْرُكَ”/Allah’ım hayır ancak senin hayrındır. Uğursuzluk ancak senin takdir ettiğindir. Senden başka ilah yoktur.”³² Bir adam “Kâbe’ye yemin ederim ki” demişti. Abdullah b. Ömer şöyle dedi:

²⁶ Ebû Bekr Ahmed b. Muhammed b. İshâk ed-Dîneverî (ö. 364/975) İbnü’s-Sünnî - thk. Kevser el-Beranî, *Ameliü’l-yevm ve’l-leyle* (Cidde: Dâru’l-kable li’s-sekâfeti’l-İslâmiyye ve müesseseti ulûmi’l-kur’ân, ts.), 56.

²⁷ Ebü’l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalânî İbn Hacer el-Askalânî - thk. Muhammed Avvâme, *Takribü’t-tehziib* (Dimaşk: Dâru’r-raşîd, 1986), 206.

²⁸ Ebû Hâtîm Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî İbn Hibbân, *Sahîhu İbn Hibbân bi tertîbi İbn Belbân* (Beyrut: Muessesetu’r- risâle, 1993), 2:130.

²⁹ Beyhaki, *Şuabu’l-îmân*, 9:165.

³⁰ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned* (Beyrut: Muessesetu’r- risâle, 1999), 28:346.

³¹ Ebû Ya’lâ el-Mevslî Ahmed b. Ali b. el-Müsennâ et-Temîmî - thk. Huseyn Selim Esed ed-Dârânî, *Müsnedü Ebû Ya’lâ* (Dimaşk: Dâru’l-me’mûn li’t-türâs, 1984), 1:60.

³² Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 11:623.

“Kâbe’ye değil, Kâbe’nin rabbine yemin ederim de. Zira (babam) Ömer bir defasında babasına yemin etmişti. Hz. Peygamber ‘Allah’tan başkasına yemin etme. Allah’tan başkasına yemin eden O’na şirk koşmuştur’ buyurdu”³³ “Düğümlere üfleyen sihir yapmıştır, sihir yapan da şirk koşmuştur” meâlindeki Sünen-i Nesâî hadisi râvisi tenkit almış bir rivayettir.³⁴Ravilerinden Abbâd b. Meysere hakkında İbn Hacer, ‘leyyinü’l-hadis’ değerlendirmesinde bulunmuştur.³⁵ ‘leyyinü’l-hadis’ Dârekutnî’ye göre ravinin adâlet vasfını yok etmeyen hafif bir kusurdur.³⁶ Zehebî’ye göre dördüncü ta’dil mertebesidir.

Tevekküle engel olacak şekilde vücudunda muska taşımak mahzurludur. Bu manada kim muska taşırsa nefsinin taşıdığı şeye emanet etmiş olmaktadır. Taşındığı niyet de önemlidir, vücudunun vekâletini Allah’tan alıp muskaya vermiş olabilir. Kim muska taşırsa onu vekil kılmış olma tehlikesi mevcuttur. Kim muska taşırsa bu yaptığının sonucu kendini bulur.³⁷

4. Hadislere göre şirk kavramı ile iffet kavramı arasında bir münasebet bulunmaktadır. İmam Beyhakî’nin (ö. 458/1066) Sünen’inde açtığı bir bâbın ismi şöyledir: “مَنْ أَشْرَكَ بِاللَّهِ فَلَيْسَ بِمُحْسِنٍ/Allah’a şirk koşan kimsenin muhsan olmayacağını söyleyen kimse bâbı” Nikâh ile zınavı eşit görme bir şirk haldir. İffete inanmayanın iffetini koruması da mümkün olamayacaktır. İffetini bizzat kendisi koruyana ‘muhsin’ evlilik ile koruyana da ‘muhsan’ denilir.³⁸ Meşru dairede cinsel ilişki imkânı bulamamak kişiyi muhsan olmaktan çıkarabilir.³⁹

5. Hz. Peygamber hayat tarzlarından etkilenme riski sebebiyle Müslümanların müşriklerle aynı toplumun üyesi olamayacaklarına hükmetmiştir. Müşriklere karşı ‘birlikte yaşama’ seçeneği getirmemiştir. Müminlerin müşriklerle birlikte yaşamaması gerekir. Allah müşrik bir toplumu terk etmeyenin amellerini kabul etmez.⁴⁰ Hz. Peygamber Ehl-i kitab olan kimseler ve onların hizmetçilerinin dışındaki müşriklere Mescid-i haram’da Müslümanlarla birlikte olma hakkı vermemiştir.⁴¹ Hicretin 9. Yılında Hz. Ebu Bekir’in emirliğinde ifa edilen hac ibadeti

³³ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 10:250.

³⁴ Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Ali en-Nesâî - thk. Abdulfettâh Ebû Gudde, *el-Müctebâ mine’s-sünen (Sünenü’n- Nesâî)* (Haleb: Mektebetü’l-matbûâtü’l-İslâmiyye, 1986), “Tahrîmü’l-dem” 19/4079.

³⁵ İbn Hacer el-Askalânî - thk. Muhammed Avvâme, *Takrîbü’t-tehzîb*, 291(3149).

³⁶ Emin Âşıkutlu, “Leyyin”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27/168.

³⁷ Taberânî, *Mu’cemü’l-kebir*, 22:385. “مَنْ عَلَّقَ شَيْئًا وَكُنَ الرَّبِّيَّ”

³⁸ Ebü’l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgib el-İsfahânî - thk. Safvân Adnân ed-Dâvûdî, *el-Müfredât fî ğaribi’l-Kur’ân* (Beyrut: Dâru’l-kalem, 2009), 239.

³⁹ bkz. Şamil Dağcı, “Muhsan”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 21/547.

⁴⁰ Ebü Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvîni İbn Mâce, *es-Sünen* (Beyrut: Dâru’l-risâleti’l-âlemiyye, 2009), “Hudûd”, 2.

⁴¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 23:18.

esnasında Hz. Peygamber'in şu emri ilan edilmiştir: "Müşrik Kâbe'yi tavaf edemez ve Kâbe, çıplak olarak tavaf edilemez."⁴² Hz. Peygamber Müslümanların müşriklerle aynı mahallede oturmalarını kerih görmüş "ben müşriklerin arasında oturan kimseden uzağım" buyurmuştur.⁴³

6. Hadislerde şirk olmayacak hususlar da belirtilmiştir. Mümin kardeşini dusasına ortak etmek şirk değildir. Çünkü isteyenlerin sayısı artmaktadır. İstenen tektir. O da Allah'tır. Hz. peygamber, umre yapmak için kendisinden izin isteyen Hz. Ömer'e "kardeşliğim beni de duana ortak et" buyurmuştur.⁴⁴ Câbir (r.a.)'ın rivâyetine göre Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurdu: "Her doğan çocuk İslam fitratı üzere doğar, bu durum dili dönünceye kadar devam eder. Dili döndüğü zaman ya şükreden olur, ya da nankör olur."⁴⁵ Dünyaya gelen çocuğun fitrat üzere doğması ile ilgili hadisin bu tariki bize şunu öğretmektedir: Çocuğun yetişkinlik döneminde kimlik kazanması tevhid ve şirk noktasından olmaktadır. Tevhide yönelende şükür dili gelişmekte, şirke yönelende nankörlük dili gelişmektedir. Selman-ı Fârisî (r.a.)'ın "müşriklerin çocukları cennet ehlinin hizmetkârlarıdır" dediği nakledilmiştir.⁴⁶

V. Kitap ve Sünnet Penceresinden Eşitlenemeyecek Şeyler

Kitap ve sünnet penceresinden baktığımızda eşitlenemeyecek şeyler çoktur. Mesela insan hayatı, dünya hayatı ile eşitlenemez. Hz. Peygamber "la ayşe illa ayşul-ahirah/ Asıl hayat âhîret hayatıdır" buyurmuştur.⁴⁷ O halde asıl hayat âhîret hayatıdır, bunu iyi idrak etmemiz gerekir. Dünya hayatının ahîret hayatı ile eşitlenmesi lâdînîleşmeyi getirmektedir. Lâdînîleşmek kısaca âhîret yokmuş gibi yaşamaktır.

Hak ve ödev de birbiri ile eşitlenemez. Herkes sorumluluklarının haklarından bir miktar fazla olduğunun şuurunda olmalıdır. Haklarımı aldığım oranda sorumluluklarıma riayet ederim demek en başta İslam ahlakına uymaz.

İçinde Allah'ın zikredildiği ev ile içinde Allah'ın zikredilmediği evin farkının diri ile ölü arasındaki fark gibi olduğu bir hadiste⁴⁸ belirtilmiştir. O halde Allah'ı zikreden ile zikretmeyen de eşit olmaz.

Allah'ın rızasını kazanmak, kazanılmış zaferlerle ya da 'dünyevi işleri iyi gi-diyor olmakla' da eşitlenemez. Dünyevi işleri iyi gitmeyen nice kimseler vardır

⁴² Buhârî, *el-Câmiu's-sahîh*, "Hacc", 66.

⁴³ Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî Ebû Dâvûd, *es-Sünen* (Beyrut, t.s.), "Cihâd", 105/2645.

⁴⁴ Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali el-Beyhakî, *es-Sunenu'l-kübrâ ve fî zeylihi el-Cevheru'n-nakıyy* (Haydarabad: Meclisu dâireti'l-meârif, 1926), 10/5:251.

⁴⁵ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 23:113.

⁴⁶ Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi' es-San'ânî el-Himyeri Abdürrezzâk es-San'ânî - Habîbu'r-rahmân thk. A'zamî, *el-Musannef* (Beyrut: el-Mektebu'l-İslâmî, 1403), 11:117.

⁴⁷ Buhârî, *el-Câmiu's-sahîh*, "Rikâk", 1.

⁴⁸ Müslim b. Haccâc, *el-Câmiu's-sahîh*, "Salâtü'l-müsâfirin", 211.

ki Allah'ın rızasını kazanmada ileri gitmiş olabilir. Allah'ın rızasını kazanma, çok okuyan ve düşünen biri olmakla da eşitlenemez. Ümmilik irfanından gelme nice insan, Allah'ın rıza ve hoşnutluğunu kazanmada okumuşların çok önünde olabilir.

İslam'ın 14 asırlık serüveni, tarihte rol almış siyaset ve ilim erbabının hayatlarıyla eşitlenemez. Nebevî mirasın günümüze kadar intikalinde isimleri unutulmuş nice insanlar bulunmaktadır. Dinin varlığını sürdürme 'dili' uygulamadır, ameldir. Din, Müslüman bir toplumda siyaset erbabının tasarrufları, din âlimlerinin ya da Müslüman münevver ve mütefekkirlerin mütalaa, fikir, tasavvurları ile eşitlenemez. Müslüman toplumda her fikir müzakereye açıktır, mutlaklaştırılmaz. Din toplumun ve cemaatin akide, amel ve tatbikatı ile bilinir. Fertlerin ayrı ayrı amel ve tatbikatlarıyla eşitlenemez.

Her hangi bir dâvânın doğruluğu, o davanın zafer kazanması ile eşitlenemez. Zafer kazanmak, haklı olmak anlamına gelmez. Zafer kazanmak yenen tarafın haklılığını ispatlamaz. Zafer kazanmanın hazırlıkları ve şartları vardır. Zafer, mütedavildir, tarihi viterede sürekli olarak değişebilir. Mağlubiyetler, yenilen tarafın hatalarıyla eşitlenemez. Zafer kazanan tarafın kullandığı araç, gereç ve hazırlıkların düşünülmesi gerekir. Meşruiyet zafer kazanmış olmakla da eşitlenemez. Bir zaferin kazanılmış olması yapılan işlerin atılan adımların tamamının meşru olduğu anlamına gelmez.

İman, ruhun hakikati bilmesidir, 'düşünme' ile eşitlenemez. Düşünen nice kimselere iman nasip olmamıştır. İman "Müslümanları haklı, İslam'ı da makul ve mantıklı görmek" değildir. İman başka bir hâldir. İnanmanın tabiatı üzerinde araştırmalarda bulunan, seyahatler yapan modern çağın sûfilerinden George Gourdjieff(ö. 1949)'in seyahatlerini anlattığı eserinden uyarlanan "Çok Önemli İnsanlarla Karşılaşmalar" isimli filmde meâlen şu cümle geçer: "Bu bilme (iman), hiçbir düşünce olmadan sen ve bilmek istediğin şey arasında direkt olarak gerçekleşir. Ve sonra kendini olduğun gibi görürsün, olmak istediğin gibi değil. İman insana aşılanaşmaz. İman düşüncenin bir ürünü değildir. İman dolaysız bilgidendir gelir." (<https://www.youtube.com/watch?v=KuYb-KkBeP0&t=5286s> erişim: 30.11.2021)

İman, ruhun hakikat ile karşı karşıya gelmesidir. Bu durumda ruh ile hakikat arasında bir çekim oluşur. Hz. Âdem Allah'a nasıl tevbe edeceğini, bu tevbede hangi kelimeleri kullanacağını bilmiyordu. Hakikat kalbine bir anda doğdu. "Biz nefsimize zulmettik, eğer bizi bağışlamaz ve merhamet etmezsen hüsrana uğrayanlardan oluruz." dedi.(A'râf 7/23) Tевbe etmek için kullanması gereken doğru kelimeleri kalbi bir anda idrak etti. Bunu anlatmak için Kur'an'da telakkî kelimesi kullanılır. (Bakara 2/37). Telakkî kelimesi kök itibariyle buluşma anlamına gelen 'lakiye' fiilinden gelir. Telakkî, ruhun hakikatle buluşması ve bir kanaatin hâsıl olmasıdır. Envanter bilgi yükleniminden bir kanaat hâsıl olmaz. Ruhun hakikatle karşı karşıya gelmesinden bir telakki, kanaat ve îman hâsıl olur. Ruhun hakikatle karşı karşıya gelmesi için mesajın hem doğru hem de güçlü biçimde

aktarılması gerekir.

Dindarlığın bireysel dini yaşayış ile eşitlenmesi de problemlidir. İslam yapısal olarak içtimâî dindarlığı getirmiştir. Dindarlıkta içtimailiğin kabulü aynı zamanda bizimle aynı itikâda sahip din kardeşlerimizin hayatımıza müspet müdahalesinin kabulüdür. Allah'ın hayatımıza müdahalesinin kabulü ferdî bir kabul değil toplumsal bir kabuldür. Bu kabulün içinde ma'rûf'un yaşatılması da bulunmaktadır. Ma'rûf bireysel tercih değildir. Allah'ın tercihleriyle uyumlu toplum tercihidir. Bu tercihin içinde fertlerin birbirine müdahale edebilirliği de bulunmaktadır. "...evlerinizi namaz kılınacak yerler yapın..." meâlindeki âyetin bir anlamı da "evlerinizi karşılıklı yapın" emridir.⁴⁹ Evlerin karşılıklı yapılması ve fertlerin Allah'ın kitabına uygun bir hayatın yaşanabilirliği ile ilgili birbirine müdahaleye açık oluşları, modernleşme felsefesinin 'bireysel tercih' kültürünü de yerle bir edecektir. Bireysel tercihin tam bir külte dönüşümü, dindarlık tercihinin de bu kült ile izahı, bu asrı göğüslemek zorunda bulunan Müslümanlar açısından içinden çıkılması müşkül bir vaziyettir. Ma'rûf aynı zamanda toplum içinde yaşanan Allah'ın kitabına uygun amellerden razı olmak, uymayan iş ve davranışlardan da rahatsız olmaktır. Yasal olanla helal olan arasında uçurum denebilecek bir farklılığın olduğu bir ortamda yaşıyoruz. Ma'rûf, 'yasal olan' değildir. Ma'rûf, hem kendi vicdanımızın hem de ma'serî vicdânın kabul ettiği iş ve davranıştır.

Dinimizi yaşamakla ilgili güçlüklerle tahammül edebilme konusunda kendimize bir teselli bulabiliyoruz. Teselli bulamadığımız tek konu dinin, Kur'an metni üzerinden vurulmasıdır. İslam dışı tüm yaşantıları bireysel tercih kabul edip hiç rahatsızlık duymayan, üstüne üstlük Kur'an'ın Türkçe meâli ile bireysel bir ilişki kurup, haramların pervasızca işlendiği toplumsal uygulamalardan rahatsız olanları yargılayan entelektüeller türedi. Bunlar Kur'an'ın Türkçeye tercüme edilmiş metni ile bireysel bir ilişki içinde modern hayata uyum sağlamayan unsurları hedef alıyorlar. İslam'ın bünyesini hırpalamada hârici unsurlarla birlikte merhale kat ederek ilerliyorlar. Onlara müessir ve müeyyed bir cevap verilmemesinden mütevellit İslam'ın öksüzlüğü yüreğimizi kanatıyor. İslam'ın öksüzlüğü mesajının güçsüzlüğünden değildir. O mesaja sahip çıkacak insanların özgüvensizliği ve karşılaştıkları 'yabancılaşma' tuzağıdır.

Dinin müminlere hedef olarak gösterdiği özgün dindarlığa takva diyebiliriz. Takvalı insan günahlardan sakınan ve emirleri yapan insandır. Özgün dindarlığı ya da takvayı milliyetçilikle de eşitleyemeyiz. İslam, bir zamanlar toplumu düzenleyen kanunların esin kaynağıydı. Şimdi İslam toplumu düzenleyen kanunların esin kaynaklarından sadece biri bile değildir. Aslında bu durum, Kudüs'ün düşmesinden daha büyük bir musibettir. İslam'ın hayatı düzenleyen yazılı metinlerde 100 yılı aşkın birden çok esin kaynağından birisi bile olamadığı bir va-

⁴⁹ Ebû Abdillâh (Ebû'l-Fazl) Fahrüddin Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb* (Beyrut: Dâru'l-kütübü'l-İlmiyye, 2000), 17:291.

satta dindarlıkla eşitlenmiş milliyetçilik, sekülerlikten başka bir şey getirmemektedir. Son beş yılda dindarlığın azalması, lâ dîniliğin artması rastlantı değildir. Din ve dindarlık sahipsiz kalmıştır. Dindarlığı sürdürülebilirliği, aşılması güç bir merhaleye girmiştir.

VI. Sonuç

Sünnetle ilgili eşitleme iddiası sadece sünneti hiç anlamamak değildir. İslam'ın birinci delilini de anlamamaktır. Kitâb ve sünnet birbirinden ayrı şeyler mi ki eşitlensin? İslam, insanın Allah ile eşitlenmesinin reddedilmesi ve Allah'ın insanla ilgili tercihlerinin her türlü müzakerenin dışında tutularak mutlak kabul görmesidir. Modern çağın getirdiği dînî meşruiyet krizinin çözümü meşruiyetin bireysel tercihe bağlanması değildir. İlahi bir tercihle belirlenmiş uygulamaların kabulü ve bunun güçlü bir mesaj olarak taşınmasıdır..

“Sünnetin Kur'an'la Eşitlendiği İddiası Üzerine Bazı Mülâhazalar”

Özet: Dinde emir ve yasaklar Allah'ın irâdesi ve tercihi ile teşekkül eder. Dinde meşruiyetin kaynağı Allah'ın insanla ilgili tercihleridir. Dînî meşruiyet insanın insanla ilgili tercihleriyle eşitlenemez. Dinde Allah'ın insanla ilgili tercihlerine saygı duyulur. İnsanın insanla ilgili tercihlerine saygı duyulmaz. Çünkü dinde, hayatın akışı ve düzenlenmesi ile ilgili tercih bildirme yetkisi Allah'a verilmiştir. Kur'an dâhil hiçbir metnin 'tek şekilde' anlaşılma garantisi bulunmamaktadır. Tüm metinler birden çok şekilde anlaşılabilir. Bu sebeple dini metinler, 'din' ile eşitlenemez. Dini metinle eşitlemek hayattan koparmaktır. Vahiy, ilahi kaynaklı cümlelerin ve söz dizilerinin toplamı ile eşitlenemez. Vahiy Allah'ın insanlara ve tarihe müdahalesidir. Kovadaki arıları bir arada tutan şeyin vahiy oluşu gibi bir mahalde insanları bir arada tutan şey de vahiydir. Müslüman bir toplumda insanları bir arada tutan şey, helal ve haram hassasiyeti ve sâhip olunan değerlerdir. Vahyin, topluma ve tarihe müdahalesinin tesirleri Hz. Peygamber'in hayatı ile sınırlı değildir, kıyamete kadar sürecektir. Vahye dayalı, semâvî, ilâhî ölçünün kabulü ya da reddi iman ve inkâr ile ilgili ciddi bir ayrışma noktasıdır. Allah'ın kitâbında da 'ölçü' var, Hz. Peygamber'in sünnetinde de 'ölçü' var. İlahi ölçülerin nazarî ve sâbit kısmını Allah'ın kitâbı öğretir, tatbîki ve dinamik kısmını da sünnet öğretir. Din, dini metinlerle eşitlenemez. Dinin tek aktarım biçimi de metinler değildir. Sünnetle ilgili eşitleme iddiası sadece sünneti hiç anlamamak değildir. İslam'ın birinci delilini de anlamamaktır. Kitâb ve sünnet birbirinden ayrı şeyler mi ki eşitlensin? İslam, insanın Allah ile eşitlenmesinin reddedilmesi ve Allah'ın insanla ilgili tercihlerinin her türlü müzakerenin dışında tutularak mutlak kabul görmesidir. Modern çağın getirdiği dînî meşruiyet krizinin çözümü meşruiyetin bireysel tercihe bağlanması değildir. İlahi bir tercihle belirlenmiş uygulamaların kabulü ve bunun güçlü bir mesaj olarak taşınmasıdır.

Atıf: Şemsettin KIRIŞ, “Sünnetin Kur'an'la Eşitlendiği İddiası Üzerine Bazı Mülâhazalar”, *Hadis Tetkikleri Dergisi (HTD)*, XX/1, 2022, pp. 27-45.

Anahtar Kelimeler: Kitâb, Sünnet, Eşitleme, Tehîd, Toplum, Yasa.